

La introducció del concepte de *llengua oficial* a l'ordenament jurídic espanyol (1902-1931)¹

The introduction of the concept of official language in the Spanish legal framework (1902-1931)

Daniel ESCRIBANO
Doctor en sociologia

Data de recepció: 6 de maig de 2013

Data d'acceptació: 4 de setembre de 2013

RESUM

Aquest article ressegueix el procés d'introducció del concepte de *llengua oficial* en l'ordenament jurídic espanyol. S'hi exposa que, tot i que el castellà operés *de facto* com a llengua de les administracions públiques, no hi hagué, durant el període resseguit, cap disposició normativa que declarés formalment oficial aquesta llengua i que el fet que anés apareixent, primer en declaracions verbals de representants governatius i, després, en normes de rang inferior, i que, finalment, fos declarada llengua oficial en seu constitucional respongué a les reivindicacions de reconeixement oficial de la llengua catalana promogudes pel catalanisme polític, i, doncs, operà com a mesura reactiva per a consolidar la preeminència jurídica del castellà. El període escollit abraça des de la primera norma jurídica en què hom pressuposa l'oficialitat del castellà fins a la primera declaració constitucional d'aquest idioma com a llengua oficial.

PARAULES CLAU: història del dret lingüístic, llengua oficial, conflicte lingüístic, català, castellà.

ABSTRACT

This article attempts to chronologically follow the process of introduction of the concept of *official language* in the Spanish legal framework. The article explains that although Spanish was *de facto* the language of government institutions, in the studied period there was no legal order formally stating Spanish as the 'official language'. The emergence of this concept, first in government representatives' verbal statements, later in lower rank rules, and its final declaration as the official language in a Constitution were due to political Catalanism's claims to recognize the Catalan language as official, and therefore it operated as a reactive measure to

CORRESPONDÈNCIA: Daniel Escribano. Institut d'Estudis Catalans. Societat Catalana de Sociolingüística. Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona. A/e: describano1977@gmail.com.

1. Atès que aquest pretén ésser un treball de recerca històrica, tant els textos com els noms d'entitats i persones es reproduïen exactament tal com figuren a la documentació consultada. Altrament, resulta un exemple paroxismal de presentisme lingüístic el fet de reproduir documentació en català anterior a la reforma fabriana amb accents greus, la qual cosa, a més d'infringir el deure de tot investigador de citar els documents tal com apareixen a les fonts, crea una imatge anhistòrica de la reforma fabriana, tot equiparant-la en antiguitat amb la mateixa llengua catalana.

strengthen the legal dominance of the Spanish language. The chronological framework starts with the first legal rule in which Spanish's officialness is presupposed and finishes with the first constitutional declaration of Spanish as official language.

KEYWORDS: history of linguistic law, official language, language conflict, Catalan, Spanish.

En un article anterior a *Treballs de Sociolingüística Catalana* (TSC, 2014, núm. 24), resseguirem la introducció pel catalanisme del concepte de *llengua oficial* en el llenguatge juridicopolític espanyol com a reivindicació que aital estatut fos reconegut a la llengua catalana. Aquí ens proposem d'exposar les respostes que donà el poder central espanyol a aquestes reivindicacions i la recepció que féu del concepte d'oficialitat lingüística, inicialment en declaracions purament verbals, posteriorment en normes jurídiques de rang inferior i, finalment, en declaracions formals en seu constitucional.

1. PRESUMPCIONS D'OFICIALITAT DEL CASTELLÀ

Les referències al castellà com a llengua oficial que hem trobat són posteriors a les primeres reivindicacions per a la declaració d'oficialitat del català i no contenen cap definició del terme. Molt significativament, els primers usos documentats són a Catalunya, tot i que no provenen de l'Administració general de l'Estat espanyol. En efecte, en un article d'agost de 1886, el director del *Diario de Barcelona*, el conservador J. Mañé y Flaquer, en polèmica amb l'escriptor Benito Pérez Galdós, afirmava el següent:

Los catalanes hablamos catalan por la misma, mismísima razon que los castellanos hablan castellano: porque es nuestra lengua materna, porque es la que aprendimos desde que balbuceamos las primeras palabras, porque con ella espresamos con mas facilidad y mayor exactitud nuestras ideas y sentimientos. Y este es el único motivo que tienen también los castellanos para preferir su lengua á cualquier otra, pues no podemos persuadirnos de que la usen solamente porque es la *lengua oficial*, ó si se quiere, la lengua nacional.²

El segon cas pertanyia ja a l'àmbit de l'Administració, però no a la general de l'Estat. L'acord del 25 de gener de 1887 de la Diputació Provincial de Barcelona, reportat a l'article anterior (TSC, 2014, núm. 24: 351), pel qual s'acceptaven comunicacions redactades en català, en realitat transcendí perquè un diputat havia sol·licitat que una petició de l'Associació Catalanista d'Excursions Científicas que s'havia presentat en català «se tradujese al *idioma oficial* para que siguiera el curso correspondiente». Fou aleshores que hom informà que «se había dado cuenta de dicho oficio en catalán por

2. J. MAÑÉ Y FLAQUER (1886), «La lengua catalana (II)», *Diario de Barcelona* (15 agost), p. 9447. La cursiva és afegida.

que así la Diputación lo tenía acordado» i el diputat que havia demanat que es traduís retirà la petició.³

El primer cas d'utilització del terme *idioma oficial* per l'Administració central de l'Estat fou també a Catalunya, l'any 1889. En aquest cas, fou el màxim representant del Govern a la província: el governador civil. Segons informava la revista *L'Avens* el setembre, el governador civil de la província de Barcelona havia retornat al Centre Català Agrícola é Industrial de Vich y sa comarca la còpia de l'acta de constitució i nomenament de la Junta de l'associació al·legant que el document no estava redactat «en l'*idioma oficial*».⁴

Tot i que un dels arguments habituals en la defensa de les reivindicacions d'ús oficial del català era la inespecificació jurídica de règim d'oficialitat lingüística, en algun cas, importants personatges del moviment catalanista demostraren d'ésser força conscients del fet que el castellà era *de facto* la llengua oficial. Així, en la defensa de la primera de les conclusions de la segona Assemblea de la Unió Catalanista, el maig de 1893, el membre de la ponència Lluís Durán y Ventosa al·ludí a «los conflictos íntims, diguémo aixís, á qué ha donat lloch ben sovint lo xoch del idioma que nosaltres parlém, ab lo oficial».⁵

El primer ús del terme *llengua oficial* per un membre del Consell de Ministres espanyol de què tenim constància tingué lloc al Congrés dels Diputats, a la sessió del 15 de juliol de 1899. Novament, el context d'emergència era el conflicte entre el castellà i la resta d'idiomes peninsulars. En aquesta sessió, el diputat regionalista per Manresa Leonci Soler i March demanà al president del Consell, el conservador Francisco Silvela, que «se admitan esos idiomas [les llengües peninsulars diferents del castellà] en los actos trascendentales de verdadera importancia para la vida de los pueblos que necesitan de la libertad de expresarse en su propio idioma para vivir». El president espanyol, però, respongué que «si se trata de documentos públicos en los que interviene la acción del Estado por medio de la fe pública ó de alguna otra suerte, es lógico y natural, y así se establece en todos los países, que se imponga el uso de la lengua oficial, porque para eso hay en un país una lengua oficial».⁶ En una rèplica a un altre diputat, Carlos Groizard, Silvela asseverà que el castellà era l'«idioma oficial en todos los documentos y actos públicos, como asimismo en los Tribunales».⁷ No cal dir que el president del Consell no especificà en quina norma s'establia el caràcter de *llengua oficial*

3. DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA, *Actas de las sesiones celebradas por la Ecma. Diputación Provincial, durante el año de 1887*, p. 28, Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB). La cursiva és afegida.

4. *L'Avens. Literari. Artístich. Científich* (1889), vol. 9 (25 setembre), p. 155-156. La cursiva és de l'original. Tanmateix, el text no especifica si el terme *idioma oficial* fou l'utilitzat pel governador civil o es tracta d'una designació coreferent emprada per la redacció de la mateixa revista.

5. *Assambleas catalanistas (segona). Reus. Deliberacions y acorts* (1895), Barcelona, Imprempta La Renaixensa, p. 40.

6. *Diario de las Sesiones de Cortes. Congreso de los Diputados* (DSCCD) (1899), núm. 37 (15 juliol), p. 965.

7. DSCCD (1899), núm. 37 (15 juliol), p. 967.

del castellà i, encara menys, en què consistia aquest concepte, jurídicament desconegut, d'*oficialitat*.

L'any 1901, durant el debat amb motiu de la interpel·lació dels diputats regionalistes per a explicar els seus objectius (TSC, 2014, núm. 24: 350), a la sessió del 19 de juliol es produí un incident arran de la intervenció del diputat regionalista Albert Rusiñol, que començà la seva intervenció fent l'avís següent: «me cuesta gran dificultad traducir de mi idioma al vuestro». El president del Congrés dels Diputats, Segismundo Moret, tallà la protesta que seguí aquesta advertència recordant que «[e]l señor Rusiñol ha dicho una cosa de sentido común, á saber: que su lengua maternal es distinta de la lengua castellana; no ha podido decir, y yo no se lo hubiera consentido, que la lengua española no sea la oficial».⁸

La primera norma jurídica que recollí el concepte d'oficialitat lingüística fou l'Ordre reial del 19 de desembre de 1902.⁹ El context d'emergència, com era habitual, fou el conflicte polític derivat de la imposició pel poder públic de l'ús del castellà en àmbits específics, en aquest cas, l'ensenyament. L'Executiu no declarava oficial el castellà ni s'hi referia, *stricto sensu*, com a *llengua oficial*, ans esmentava les llengües diferents del castellà com a «idioma distinto del oficial» (núm. 3). El 21 de novembre de 1902, el comte de Romanones, com a ministre d'Instrucció Pública del Govern liberal de Práxedes Mateo Sagasta, havia aprovat un decret reial¹⁰ en què preveia amonestacions, primer, i separació del magisteri, després, per als mestres d'ensenyament primari «que enseñasen á sus discípulos la doctrina cristiana ú otra cualquiera materia en un idioma ó dialecto que no sea la lengua castellana» (art. 2). Així mateix, el Govern liberal disposava que «[e]n las diócesis donde no existiesen catecismos escritos en castellano y aprobados por el Prelado respectivo, los Maestros utilizarán como texto de doctrina cristiana cualquiera de los que, estando escritos en el idioma nacional, tengan la aprobación del Arzobispo Primado de las Españas» (art. 3). Aquesta darrera prescripció contradeia l'article 87 de la Llei del 9 de setembre de 1857,¹¹ d'acord amb el qual «[l]a Doctrina cristiana se estudiará por el Catecismo que señale el Prelado de la diócesis». Tanmateix, aquest Govern entrà en crisi al mes següent i, davant les protestes que aquest Decret provocà a Catalunya i l'oposició de la jerarquia eclesiàstica catalana pel fet que retallava competències episcopals, el Govern conservador que el substituí, presidit per Francisco Silvela, dictà l'Ordre reial del 19 de desembre, en què hom derogava implícitament l'article 3 del Decret (del qual hom afirmava sense embuts a l'exposició de motius que estava en «evidente y manifiesta contradicción» amb «los artículos 87 y 92 de la vigente ley de Instrucción pública», que «no pueden ser derogados ó modificados por una disposición ministerial»), restituïa la facultat episcopal per a designar els catecismes per a l'estudi de la doctrina cristiana a les escoles («Que se atengan en punto á la designación de textos para la enseñanza de la doctrina cristiana

8. DSCCD (1901), núm. 33 (19 juliol), p. 752.

9. *Gaceta de Madrid* (GM) (1902), núm. 356 (22 desembre), p. 1061.

10. GM (1902), núm. 327 (23 novembre), p. 663-64.

11. GM (1857), núm. 1710 (10 setembre), p. 1-3.

en las Escuelas, á las expresas disposiciones de los artículos 87 y 92 de la vigente ley de Instrucción pública») i limitava molt l'abast de les sancions previstes a l'article 2 del Decret, fins al punt que «3.º Cuando un Maestro se dirija á niños que todavía ignoren el castellano, no incurrirá en responsabilidad, si se sirve como de instrumento ó vehículo para su enseñanza, de un idioma que no sea el oficial; y 4.º Que las responsabilidades á que el art. 2.º del Real decreto de 22 de Noviembre último se refiere, sólo serán exigibles en el caso de que el Maestro emplee idioma distinto del oficial, dirigiéndose á alumnos que sepan el castellano».

El 22 de novembre de 1915, el ministre de Governació, el conservador José Sánchez Guerra, replicà al Senat de manera implícita l'argument jurídic essencial del catalanisme lingüístic, a la vegada, però, que n'admetia la correcció formal. En efecte, en resposta a una pregunta del senador liberal Antonio Royo Villanova, la qual, significativament, versava sobre els usos lingüístics de la Diputació Provincial de Barcelona —l'interpel·lant assegurava que la Diputació redactava expedients en català—, el ministre féu la pregunta retòrica següent:

¿[C]abe duda á nadie de que no hay en España otro lenguaje oficial que el castellano? Yo creo que no está en ninguna parte consignado, ni en la Constitución, ni el Código civil se dice, porque no es necesario por aquella razón por la que se cuenta que tuvo Solón al no incluir el parricidio, porque no puede haber duda, porque es evidente que la nacionalidad española tiene por idioma el castellano.¹²

En aquesta mateixa sessió, el ministre de Gràcia i Justícia, Manuel de Burgos, féu una afirmació semblant: «entiendo también que el único idioma oficial es el castellano», adduint que «hay un precepto que está en la constitución interna de la Nación española, que establece que el idioma oficial es el castellano».¹³ Al torn de rèplica de l'interpel·lant, aquest al·legà les disposicions que imposen la traducció al castellà dels documents redactats en altres llengües com a prova de la presumpció d'oficialitat del castellà.¹⁴ Tanmateix, era difícil de demostrar el caràcter fàcticament oficial de la llengua castellana quan

12. *Diario de las Sesiones de Cortes. Senado* (DSCS) (1915), núm. 16 (22 novembre), p. 253.

13. DSCS (1915), núm. 16 (22 novembre), p. 255.

14. DSCS (1915), núm. 16 (22 novembre), p. 254. La Llei provisional del Registre Civil, del 17 de juny de 1870, establia que «[c]uando los documentos presentados se hallen extendidos en idioma extranjero ó en dialecto del país, se acompañará á los mismos su traducción en castellano, debiendo certificar de la exactitud de ella el Tribunal ó funcionario que los haya legalizado ó la Secretaría de la Interpretacion de lenguas del Ministerio de Estado, ó cualquier otro funcionario que para ello esté competentemente autorizado» (art. 28). GM (1870), núm. 171 (20 juny), p. 1-2. L'article 601 de la Llei d'enjudiciament civil, aprovada pel Decret reial del 3 de febrer de 1881, prescrivia que, en els procediments judicials dirimits per la jurisdicció civil, a «todo documento [públic] redactado en cualquier idioma que no sea el castellano se acompañarán la traducción del mismo y copias de aquél y ésta». El Decret aprovatori, a GM (1881), núm. 36 (5 febrer), p. 326. L'article esmentat, a GM (1881), núm. 40 (9 febrer), p. 373-378. Així mateix, l'article 2 de la Llei del 14 de maig de 1908 prescrivia que, per a ésser inscrites al registre del Ministeri de Foment, les companyies asseguradores havien de presentar un seguit de documents, enumerats al mateix article, «redactados en castellano o traducidos a este idioma», GM (1908), núm. 136 (15 agost), p. 789-792.

hom no havia definit en què consistia l'oficialitat lingüística, almenys si pretenia que l'oficialitat constituïa un concepte més o menys precís jurídicament.

En qualsevol cas, ja hem vist (TSC, 2014, núm. 24: 358-359) que, al debat del 22 de febrer de 1916 sobre la proposició presentada a l'entorn de la llengua catalana per la minoria regionalista al Ple de l'Ajuntament de Barcelona, els regidors radicals Herme-negildo Giner de los Ríos i Juan José Rocha al·legaren el caràcter de «llengua oficial» del castellà per oposar-s'hi. Aquest ús del terme *llengua oficial* és potser l'exemple més clar de l'origen i la intenció del terme en l'ordenament jurídic espanyol —recordem que, en el moment en què Giner de los Ríos brandava aquesta oficialitat del castellà, només hi havia una norma jurídica, que tan sols tenia el rang d'ordre, del 19 de desembre de 1902, que recollís el terme—: sancionar la política lingüística aplicada per les administracions públiques mitjançant un concepte jurídic nou justament en el moment en què aquella era objecte de qüestionament. I aquest concepte ni tan sols no era de creació pròpia, atès que hom el manllevava precisament del moviment que reivindicava una política lingüística diferent, per tal com ja hem vist (TSC, 2014, núm. 24: *passim*) que els primers usos del terme *llengua oficial* als territoris de la monarquia espanyola eren per a demanar-ne el reconeixement per al català.

Fora del domini lingüístic català, val la pena de consignar que, potser inspirat per l'exposició elevada per la Real Academia Española (RAE) al ministre d'Instrucció Pública el gener de 1916,¹⁵ el 3 de febrer del mateix any, el governador civil de Biscaia, Alfredo Queipo de Llano, dictà una circular¹⁶ en què ordenava als alcaldes que, als acords municipals «y en los bandos y pregones que dicten para darlos a conocer al público, usen el idioma castellano, sin perjuicio de que, privadamente con referencia á todos los actos oficiales, puedan dar las explicaciones precisas en su dialecto peculiar, y adosar, á los referidos bandos y pregones, las traducciones pertinentes en vascuence». Significativament, el governador motivava la decisió en el fet que «[e] idioma oficial del Estado español, del que forma parte esta provincia, es el castellano». Tanmateix, dels quatre textos legals que esmentava, la Llei d'instrucció pública, del 9 de setembre de 1857, els decrets reials del 26 de febrer de 1875 i del 21 de novembre de 1902, i l'Ordre reial del 19 de desembre de 1902, només al darrer apareixia l'adjectiu *oficial* aplicat a un idioma, però ja hem vist que no definia en què consistia l'oficialitat lingüística i ni tan sols no la declarava *stricto sensu*, sinó que la pressuposava. No cal dir, doncs, que, com recorden Kintana i Artetxe (2013: 50), «gubernadore zibilak oinarri juridiko faltsuen gainean eraiki zuen bere zirkularra, aipatutako lege, dekretu eta arauetatik bakar batek ere ez baitzituen behartzen alkateak beren bandotan edo bestelako udal-zereginetan gaztelania erabiltzera».¹⁷

15. Així ho interpreten Kintana i Artetxe (2013: 50).

16. «Núm. 3521. Gobierno civil de Vizcaya. Secretaría — Negociado 1.º. Circular», *Boletín Oficial de la Provincia de Vizcaya* (1916), núm. 28 (4 febrer), p. 109.

17. «[E]l governador civil bastí la circular sobre fonaments jurídics falsos, car cap ni una de les lleis, els decrets i les normes esmentades no obligaven els alcaldes a utilitzar el castellà a llurs bans i altres tasques municipals».

El terme *llengua oficial* seria utilitzat amb profusió durant la dictadura de Primo de Rivera, per bé que sempre a) sense declarar-la, b) en normes de rang inferior i c) presposant un estatut previ d'oficialitat del castellà. La primera norma fou el Decret reial del 18 de setembre de 1923,¹⁸ a l'article 2 del qual, en interdir a les «personas investidas de autoridad» d'utilitzar «otro idioma que el castellano» en els «actos oficiales de carácter nacional o internacional», hom al·legà que aquest «es el oficial del Estado español». A més, hom hi obligava també les «Corporaciones de carácter local o regional» a «llevar en castellano los libros oficiales de registros, actas, aun en los casos de que los avisos y comunicaciones no dirigidas a autoridades se hayan redactado en lengua regional», amb la qual cosa es restringia l'espai d'indefinició normativa que havia permès a la Mancomunitat de Catalunya la política de restitució d'àmbits d'ús oficial escrit al català, com també s'afeblien els arguments jurídics dels defensors de la catalanització lingüística de la documentació oficial de les administracions locals (TSC, 2014, núm. 24: 346, nota 3, i 348).

La Direcció General d'Ensenyament Primari dedicà una circular, del 20 d'octubre de 1923,¹⁹ als usos lingüístics docents dels mestres d'«aquellas regiones o comarcas» que hom caracteritzava pel fet de «conservar idiomas o dialectos diferentes de la *Lengua oficial*» (la cursiva és afegida). L'Administració hi ordenava als mestres «el más exacto cumplimiento del deber en que [...] se hallan de enseñar la Lengua castellana en sus respectivas Escuelas y de dar las enseñanzas en el mismo idioma», i atribuïa als inspectors d'ensenyament la tasca de controlar el compliment d'aquesta prescripció. L'Administració fonamentava aquesta tasca fiscalitzadora en el número 1 de l'Ordre reial del 19 de desembre de 1902, però, en aquella ordre, el Govern només facultava els inspectors a vetllar «por el exacto cumplimiento de la obligación en que están los Maestros de enseñar la lengua castellana» (la cursiva és afegida), però no contenia cap mandat per a controlar que l'ensenyament del conjunt de matèries es fes *en castellà*. Encara resultava més problemàtica la remissió d'aquesta circular a l'Ordre reial del 19 de desembre de 1902 pel fet que, com hem vist, la resta de números de l'Ordre (significativament omesos a la circular) negaven, de manera implícita o explícita, que hi hagués cap obligació de fer tot l'ensenyament en castellà, amb la qual cosa no quedava clar si aquestes altres disposicions de l'Ordre romanien vigents, com es podria desprendre del simple principi de jerarquia normativa, de la manca de declaració derogatòria explícita i de la no-especificació de sancions a la mateixa circular.

L'Ordre reial del 2 de gener de 1924,²⁰ que prenia com a fonament jurídic l'article 2 de la Llei del 14 de maig de 1908, també es referia al castellà com a «idioma oficial del Estado». En aquest cas, el Directori Militar, amb el pretext que la inspecció havia trobat que «la documentación y la contabilidad» del Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI) estava redactada «en dialecto catalán», ordenava no només que, en un termini de dos mesos, la secció de Socors Mutus d'aquesta

18. GM (1923), núm. 262 (19 setembre), p. 1146.

19. GM (1923), núm. 300 (27 octubre), p. 375.

20. GM (1924), núm. 18 (18 gener), p. 300.

entitat redactés «en idioma español la documentación correspondiente a los ejercicios de 1922 y 1923» (núm. 1), sinó que estenia l'obligació de redactar en castellà «no sólo su contabilidad, sino también toda su documentación empleada en sus relaciones con los asociados y asegurados» a «todas las entidades sometidas a la Ley de Seguros» (núm. 3). Val a dir que la referència a l'article 2 de la llei del 14 de maig de 1908, adés esmentat (vegeu *supra* la nota 14), resultava força inútil per a fonamentar aquestes prescripcions, per tal com no només s'hi limitaven a sis tipus específics els documents que s'havien de presentar en castellà al registre del Ministeri de Foment i, doncs, aquesta mesura no s'hi estenia a la totalitat de la documentació emesa per l'entitat, ans la comptabilitat ni tan sols no s'hi esmentava. Així mateix, el dispositiu sancionador previst a l'Ordre (núm. 2) constituïa una aplicació extensiva del previst al títol IV de la Llei de 1908 (a l'Ordre, hom remetia simplement a «las responsabilidades que se determinan en la ley de 14 de Mayo de 1908»), per tal com cap dels supòsits previstos a la Llei no tenia a veure amb usos lingüístics, més enllà de la connexió amb l'article 2 per a les entitats que actuessin sense estar inscrites al registre (art. 32).

Al Decret reial del 31 d'octubre de 1924,²¹ sobre l'ensenyament industrial, hom també es referí al castellà com a «idioma oficial», en prescriure que s'hi impartissin «[l]as enseñanzas comprendidas en el plan oficial», mentre que l'ensenyament complementari es podria impartir «en idiomas regionales o bajo la forma de cursos especiales para extranjeros, en el idioma propio de estos», per bé que l'ensenyament complementari que donés dret a l'expedició de certificats per l'escola també s'havia d'oferir «en el idioma oficial al mismo tiempo que en el regional, anunciándose en igual sitio y forma en ambos idiomas» (art. 6). Al Decret reial de l'11 de juny de 1926,²² l'Executiu també es referí al castellà com l'«idioma oficial en aquellas regiones en que se conserva otra lengua nativa». En concret, es detallaven sancions per als «Maestros nacionales que proscriban, abandonen o entorpezcan la enseñanza en su Escuela» de l'«idioma oficial», que consistien en incoació d'expedient amb possible suspensió de feina i sou d'entre un i tres mesos (art. 1), amb possible trasllat, «[e]n caso de reincidencia», a «otra provincia donde no se hable más que la lengua oficial, en localidad de igual o menor vecindario» (art. 2), i amb clausura, temporal o definitiva, del centre, en cas d'escoles d'ensenyament primari, quan els mestres no fossin nacionals (art. 3).

2. EL RÈGIM JURÍDIC DE LA LLENGUA CATALANA EN PROJECTES LEGISLATIUS DE CARÀCTER BÀSIC NO APROVATS

2.1. *El projecte d'organització autonomista municipal i regional*

Com a alternativa a les Bases per a l'autonomia de Catalunya aprovades el 25 de novembre de 1918 per la Mancomunitat, que havien estat rebutjades per les Corts espa-

21. GM (1924), núm. 310 (5 novembre), p. 586-597.

22. GM (1926), núm. 163 (12 juny), p. 1510.

nyoles, el Govern liberal presidit pel comte de Romanones nomenà una comissió que havia d'agrupar representants de les principals forces polítiques, al marge de la representativitat de cadascuna al Congrés dels Diputats (per la qual cosa fou coneguda com a *Comissió Extraparlamentària*)²³ però en la qual es negaren a participar les forces catalanes d'esquerra i les catalanistes, al·legant que la tasca de redacció de l'Estatut havia de correspondre a les institucions catalanes, i, en consonància amb això, impulsaren un segon projecte (Balcells, 2010: 58-59), a partir de l'Assemblea de la Mancomunitat i els diputats catalans a les Corts, presentat el 25 de gener de 1919. En contrast amb els dos projectes de la Mancomunitat, el de la Comissió Extraparlamentària, enllestit el 20 de gener de 1919 i assumit pel Govern espanyol com a projecte propi,²⁴ era un text amb molt de contingut lingüístic, per bé que la col·locació d'aquests preceptes resultava força desordenada. L'article 3 del projecte fixava les bases a què s'havien d'adequar els «estatutos regionales» d'autonomia, els quals havien d'instituir una «Diputación regional», d'«[e]lección popular predominante», però formada també amb «representación corporativa de Ayuntamientos y asociaciones», i un «organismo regional, ordenado por la Diputación y fiscalizado por la misma, que rija y administre los servicios». D'antuvi, cal assenyalar que, entre aquestes bases que havien de recollir els projectes d'estatuts regionals, hom preveia el «[r]econocimiento del uso oficial en casos determinados de idiomas regionales, sin detrimento del empleo y enseñanza de la lengua castellana». Val a dir que no es tractava d'una previsió d'oficialitat amb caràcter general, tal com indica el sintagma *en casos determinados*. *Stricto sensu*, no es declarava l'oficialitat del castellà, però aquesta quedava pressuposada en la clàusula *sin detrimento del empleo y enseñanza de la lengua castellana*, la qual indicava que el castellà era la llengua d'ús oficial amb caràcter general. Tot i que, d'aquest redactat, hom en podria derivar que, en els *casos determinados* en què fos reconegut l'ús oficial d'«idiomas regionales», aquests es podrien fer servir amb validesa jurídica plena sense necessitat d'utilitzar també el castellà, l'article 15 (l'àmbit d'aplicació del qual, però, es limitava a Catalunya) reduïa aquesta possibilitat a l'expressió oral, per tal com, malgrat reconèixer que «[e]n las deliberaciones orales de la Diputación, de los Ayuntamientos o de otras cualesquiera Corporaciones oficiales, organizadas por la Región, se podrá usar indistintamente la lengua catalana o la castellana, y también al practicar actuaciones judiciales o gubernativas, en las cuales intervenga[n] litigantes, procesados, peticionarios, peritos o testigos», hom imposava que «las actas de las sesiones, las formalizaciones escritas de diligencias, en los juicios o en los expedientes, y cualesquiera otros documentos oficiales o públicos, sean cuales sean su origen, su índole y su destino, si se redactan en lengua catalana deberán contener también su versión castellana; de modo que las firmas, signos, sellos y demás requisitos de autenticidad, abonen y autoricen los dos textos para que, juntamente éstos, se archiven, comuniquen, notifiquen o publiquen». Ja hem vist que la validesa amb caràcter oficial dels

23. Decret reial del 18 de desembre de 1918, a GM (1918), núm. 354 (26 desembre), p. 1026.

24. «Proyecto de ley leído por el señor presidente del Consejo de Ministros sobre organización autonómica municipal y regional», DSCCD (1919), núm. 110 (21 gener), apèndix 11, p. 1-19.

actes comunicatius, tant orals com escrits, feia temps que estava reconeguda per molts ajuntaments i diputacions catalans, i, és clar, per la Mancomunitat (TSC, 2014, núm. 24: 350-361). Per contra, la mateixa legislació espanyola vigent només imposava l'ús escrit del castellà als documents presentats al Registre Civil (article 28 de la Llei provisional del Registre Civil, del 17 de juny de 1870), als documents públics que s'havien de presentar en procediments judicials de caràcter civil (article 601 de la Llei d'enjudiciament civil), als documents notariais (article 25 de la Llei del 28 de maig de 1862, sobre la constitució del notariat),²⁵ als documents registrals i a les memòries anuals de les companyies asseguradores (articles 2 i 14, respectivament, de la Llei del 14 de maig de 1908), i als documents de caràcter hipotecari (article 48 del Reglament general per a l'execució de la Llei hipotecària, del 6 d'agost de 1915).²⁶ Precisament aquest buit normatiu sobre els usos lingüístics de les administracions públiques havia estat la base de la política lingüística aplicada per la Mancomunitat.²⁷ És per això que aquesta imposició generalitzada de l'ús escrit del castellà constituïa un veritable retrocés en l'ús factualment oficial de la llengua catalana.

Així mateix, l'article tampoc no especificava que, en cas de contradicció entre la versió original catalana i la traducció castellana, prevaldria aquella, omisió que no era gens irrellevant perquè, a l'article 13, que preveia la compilació i publicació bilingüe a la *Gaceta de Madrid* de les institucions del dret civil català «que están vivas actualmente en territorios de la región catalana y difieren de la legislación común», hom especificava que prevaldria la versió castellana «para las diferencias de interpretación que puedan plantearse».

Finalment, l'article 15 preveia que «[a]nte los Tribunales de Cataluña se podrá informar en catalán previa conformidad de las partes y sus defensores». Tanmateix, la mateixa legislació espanyola ja reconeixia el dret dels testimonis que no entenguessin o no parlessin el castellà a ésser assistits per un intèrpret (article 657 de la Llei d'enjudiciament civil), com també als processats, les declaracions dels quals havien de constar en l'idioma en què haguessin estat deposades (articles 398 i 440 de la Llei d'enjudiciament criminal, aprovada pel Decret reial del 14 de setembre de 1882).²⁸ Certament, aquesta previsió del projecte constituïa una millora en la mesura que *a*) reconeixia el dret a declarar en català, sense especificar que aquest dret s'hagués d'exercir mitjançant intèrpret, i *b*) no restringia aquest dret als deposants que no sabessin castellà. En relació amb *a*, cal esmentar l'article 14, on s'establia com a condició la competència en català per als jutges, magistrats i funcionaris del ministeri fiscal que servissin a Cata-

25. D'acord amb el qual «[l]os instrumentos públicos se redactarán en lengua castellana, y se escribirán con letra clara, sin abreviaturas y sin blancos», GM (1862), núm. 149 (29 maig), p. 1.

26. L'article esmentat, a GM (1915), núm. 227 (15 agost), p. 458.

27. Des que es constituí, la Mancomunitat de Catalunya utilitzà en el seu funcionament pràctic el català no només a les sessions del Consell Permanent, sinó també, entre altres àmbits, a les actes de les sessions, els anuncis, les publicacions i als rètols de les seves dependències, com també establí l'ús vehicular de la llengua catalana a les escoles que fundà (Grau, 2006: 255-256 i 342).

28. GM (1882), núm. 260 (17 setembre), p. 803-806; els articles esmentats, a GM (1882), núm. 276 (3 octubre), p. 18-19.

lunya, la qual cosa constituïa una certa garantia de poder exercir el dret a declarar en català i a fer-ho sense la mediació de cap intèrpret. En tot cas, aquest mateix article contenia una clàusula que suposava greus riscos per al compliment real d'aquest requisit, per tal com se'n remetia l'acreditació a «la forma que se dispondrà por Real decreto». Això significava, d'antuvi, que la concreció del requisit lingüístic seria competència de l'Administració general de l'Estat, no de l'Administració autònoma, la qual cosa implicava el risc evident que l'aprovació del decret esmentat s'endarrerís *sine die* o es fes d'acord amb una interpretació restrictiva. D'altra banda, l'article 15 també empitjorava les previsions lingüístiques de les mateixes lleis d'enjudiciament civil i criminal, fins al punt de posar en risc la seguretat jurídica dels ciutadans incompetents o escassament competents en castellà, en la mesura que condicionava el dret a declarar en català a l'acord de totes les parts (la qual cosa, a més, resultava discriminatòria, atès que no s'establí aquesta condició per a utilitzar el castellà). En qualsevol cas, cal entendre que, en la mesura que les lleis d'enjudiciament civil i criminal romanes vigents, calia interpretar aquesta condició de conformitat amb allò que establien aquestes lleis, i, doncs, la necessitat d'acord entre les parts per a acceptar les deposicions en català tan sols era aplicable en cas que el depositant sabés castellà.

Més enllà de tot això, no disposem de criteris per a induir quin era el significat que hom atribuïa a l'article 3 a l'*uso oficial* dels «idiomas regionales» ni quins eren els *casos determinados* en què aquell era aplicable. A més, cal assenyalar que la connexió entre els articles 3 i 15 només és adduïble per a Catalunya, atès que els articles 4-18 i les disposicions addicionals transitòries primera i segona tractaven exclusivament de l'autonomia catalana.

Pel que fa a la titularitat de la competència en matèria d'ensenyament, tot i l'amfibologia del redactat de l'article 3,²⁹ en aquests altres articles dedicats específicament a Catalunya, en quedava clar el caràcter compartit. En efecte, l'article 9 reconeixia que «[l]a Diputación y la Generalidad regionales,³⁰ estarán, además, facultadas con libertad plena, para instaurar, sostener, regir o reformar a expensas de la región, institutos o establecimientos benéficos, así como cualquiera organizaciones domiciliarias o sociales de igual índole». Cal fer notar que aquest article autoritzava les institucions catalanes a *instaurar* centres educatius, la qual cosa pressuposava que no els serien transferits els ja existents. A més, l'especificació *a expensas de la región* indicava que el finançament d'aquests centres hauria de correspondre a les institucions catalanes, per la qual cosa la factibilitat d'aquesta habilitació dependria del règim que es preveïés per a finançar l'autonomia catalana, regulat a l'article 17, el qual, en termes generals, seguia el criteri que els tributs cedits als organismes regionals equivalguessin als costos

29. Entre les bases que calia establir en els projectes d'estatut regional, hom hi incloïa les «[a]tribuciones propias de la región en servicios de obras públicas, beneficencia y agricultura, sin mengua de las del Estado; colaboración regional, *con salvaguardia de las funciones de éste en materia de enseñanza, y coordinación para secundar la acción del Gobierno de S. M. en asuntos de policía y sanidad*». La cursiva és afegida.

30. En aquests articles 4-18 i les disposicions addicionals transitòries primera i segona, hom es referia a l'organisme executiu català com a *Generalidad*.

necessaris per a finançar els serveis transferits, amb la qual cosa la possibilitat real de finançar la construcció de centres d'ensenyament de creació nova era incerta.

L'article 10 tractava específicament el règim lingüístic de l'ensenyament, en el cicle primari: «podrá la región establecer y sostener a sus expensas cuantas escuelas estime convenientes, en las cuales, presupuestas siempre las condiciones normales de moralidad e higiene, será obligatoria la enseñanza de la lengua castellana». En aquest aspecte, el contingut del text no es diferenciava del que aprovaren el dia 25 del mateix mes l'Assemblea de la Mancomunitat i els parlamentaris catalans (art. 6.a.3) (TSC, 2014, núm. 24: 369), la qual cosa significava que hom admetia per implicació que el català fos la llengua vehicular de les escoles de titularitat autònoma. Tanmateix, en aquest mateix article, hom reconeixia a l'Administració general de l'Estat la facultat de «sostener cuantas escuelas y establecimientos estime convenientes para la enseñanza o la cultura», però no preveia cap disposició de caràcter lingüístic i, doncs, no establia la prescripció simètrica que s'hi ensenyés com a matèria la llengua catalana. A més, aquest mateix article també atribuïa a l'Administració central la funció de fiscalització de la tasca tant de «las escuelas primarias de la región» com de les municipals per a «comprobar en cualquier tiempo la observancia de los antedichos requisitos». Finalment, aquest article també restringia l'autonomia municipal en l'ensenyament primari, per tal com imposava que «el Estado y los Municipios seguirán en Cataluña el mismo régimen, sistema y condiciones del resto de España».

Pel que feia a l'ensenyament diferent del primari («[f]uera de lo preceptuado para las escuelas primarias regionales»), l'article 10 reconeixia que, «en los establecimientos de enseñanza que sostenga la región, podrán los profesores y los alumnos, siendo derecho de aquéllos y de éstos, dar la enseñanza y contestar respectivamente en castellano o en catalán». Com en el cas de l'ensenyament com a matèria del castellà a les escoles primàries, el reconeixement de drets lingüístics contingut en aquest precepte es limitava a les escoles de l'Administració regional, de tal manera que no s'estenien a les de titularitat estatal, la qual cosa suposava una restricció a l'ús oficial del català reconegut a l'article 3.

Finalment, ens hem referit adés a l'article 13, el qual preveia que «[l]as instituciones especiales de Derecho civil que están vivas actualmente en territorios de la región catalana y difieren de la legislación común, serán compiladas y ordenadas por la Diputación a propuesta de la Generalidad, circunscribiéndose estrictamente a ellas un Estatuto, para cuya publicación como ley queda autorizado el Gobierno, pudiendo oír a la Comisión de Códigos si lo encontrare ajustado a este artículo, sometiendo, en otro caso, la solución a las Cortes». La disposició de caràcter lingüístic era que «el Estatuto de Derecho foral se publicará en la *Gaceta de Madrid* y en el periódico oficial de la región, en castellano y en catalán, estándose al primer texto para las diferencias de interpretación que puedan plantearse». D'una banda, si bé el fet de preveure una versió en llengua catalana de normes jurídiques i en publicacions de caràcter oficial servia per a enfortir l'estatut oficial del català, de l'altra, la preeminència de la versió castellana, en cas de divergència interpretativa entre totes dues versions, afermava un estatut jurídic desigual entre totes dues llengües, amb l'agreujant que el català era

aleshores la llengua de la major part de la població catalana i aquella per a la qual la majoria de partits catalans demanava un estatut de preeminència.

Tanmateix, aquest projecte d'autonomia fou rebutjat per la majoria dels partits catalans, els quals presentaren com a text alternatiu l'Estatut aprovat el 25 de gener per l'Assemblea de la Mancomunitat i els diputats catalans a les Corts, que fou rebutjat per aquestes, de tal manera que el projecte no anà més enllà.

2.2. *L'Avantprojecte d'estatut de la Mancomunitat Valenciana*

Ja durant la dictadura del general Miguel Primo de Rivera, la Diputació Provincial de València nomenada pel governador civil, després que totes les diputacions provincials fossin dissoltes, d'acord amb el Decret reial del 12 de gener de 1924³¹ (art. 1 i 2), nomenà una ponència per a elaborar un Avantprojecte d'estatut de la Mancomunitat de les províncies de València, Castelló i Alacant, possibilitat prevista a l'article 6 del decret esmentat. La ponència presentà el dictamen el 12 de febrer i la Diputació l'aprovà a la sessió del dia 15 del mateix mes.³² A la lletra *a* del preàmbul, «[c]omo punto de partida y fundamento a la vez de este Estatuto», la Diputació declarava que «[e]l pueblo valenciano, formado por el territorio de las tres provincias actuales, Alicante, Castellón y Valencia, y los habitantes de este territorio, constituyen una personalidad social definida por el hecho de una comunidad de historia, de convivencia, de condiciones económicas, *de poseer un idioma peculiar que es la lengua de las tres cuartas partes de sus habitantes*, por su modalidad geográfica y social expresadas en usos, costumbres y arte, y por la voluntad de sus habitantes, tácitamente manifestada y expresamente ahora, al redactar de común acuerdo este proyecto de organización de la región valenciana» (la cursiva és afegida). D'antuvi, val a dir que el fet que s'esmentés l'existència d'una llengua diferent a la utilitzada oficialment per les administracions públiques com a fonament de l'autogovern denotava el reconeixement del valor intrínsec de la llengua, si bé l'ús de l'adjectiu *peculiar* traïa l'acceptació d'una certa subordinació de la llengua pròpia en benefici de l'idioma pressuposat com a general o neutre. Aquesta connotació de subordinació quedava accentuada pel fet que ni tan sols no es digués el nom d'aquest «idioma peculiar». El punt més rellevant de les declaracions del preàmbul des de la perspectiva sociolingüística era, però, a la lletra *d*:

La realidad valenciana nos ofrece, dentro de su territorio, una dualidad de lenguaje, castellano y valenciano, los cuales pueden continuar teniendo su vida propia y espontánea, y usándose tanto en las relaciones de la vida privada como en los actos de carácter público en que una ley no lo prohíba expresamente.

31. GM (1924), núm. 13 (13 gener), p. 202-203.

32. El text, sense títol, és reproduït a Cucó (1971: 367-379).

Amb la «dualitat de llenguatge» esmentada, la Diputació al·ludia al fet que a la regió valenciana hi havia comarques predominantment catalanoparlants (de les quals, a la lletra *a*, ja s'havia dit que suposaven a l'entorn de les tres quartes parts de la població) i d'altres de majoritàriament castellanoparlants. Quant a la denominació de la llengua pròpia de la majoria de comarques, encara no s'havia produït la confluència dels literats valencians amb el model de llengua normativa de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), per la qual cosa no revestia transcendència especial l'ús de l'adjectiu *valenciano* per a designar la llengua catalana. En canvi, abundava en la subordinació adés esmentada el fet que fos esmentada després del castellà, la qual cosa resultava tan més sorprenent que, a la mateixa lletra *a* del preàmbul, la Diputació declarava que era el català l'idioma majoritari a la regió. En qualsevol cas, del text del dictamen, se'n desprenia una certa voluntat de la Diputació de donar àmbits d'ús a la llengua catalana. En efecte, en aquesta mateixa lletra *d*, la corporació provincial valenciana també expressava la seva voluntat d'utilitzar el català a l'ensenyament a les comarques catalanoparlants, baldament fos per raons merament pedagògiques:

Respecto a la Instrucción Pública, la Mancomunidad aspira a alcanzar la facultad de instruir a todos los valencianos en los distintos grados de cultura. En la escuela primaria, para evitar el bochornoso analfabetismo que hoy existe en nuestra región, adoptando el vehículo de lenguaje propio de cada localidad para borrar el porcentaje abrumador de los que desconocen las letras.

I vinculada a la llengua de l'ensenyament en un règim d'autonomia hi havia la transcendental qüestió de la competència en la matèria. En aquesta mateixa lletra, la Diputació declarava que la Mancomunitat «debe tener asignados como servicios propios, el ejercicio de las enseñanzas técnicas, para que así puedan responder a los conocimientos especiales determinados por el matiz propio de la región donde se han de ejercer», alhora que demanava que l'Administració general de l'Estat reconegués «la validez de los títulos de suficiencia que otorguen las escuelas de la Mancomunidad». Així mateix, hom també demanava que «la Universidad valenciana, aun siendo del Estado, llegue un día a ser autónoma en cuanto a medios y disciplina y en contacto o relación con el supremo centro regional o Mancomunidad». Ja a l'apartat dispositiu, al número 6 de la base 3a, la Diputació preveia que els ensenyaments tècnics de comerç, belles arts, arts i oficis i oficis i peritatges serien competència de la Mancomunitat i de «los organismos regionales», i que els títols expedits per aquestes escoles tindrien «validez oficial». La qüestió de la resta de graus de l'ensenyament quedava oberta, per tal com l'apartat tercer de la base 5a atribuïa a l'Administració central l'assumpció de «[g]astos de enseñanza oficial, propios del Estado, que no realiza la Mancomunidad, y conservación de Archivos y Bibliotecas del Estado». Amb aquesta puntuació, *stricto sensu*, se segueix que tot l'ensenyament oficial correspondria a l'Administració general de l'Estat, però ja hem vist que la competència sobre els estudis esmentats al número 6 de la base 3a havia de correspondre a la Mancomunitat i, a més, l'ús del present d'indicatiu en el verb *realizar* podia descriure una situació fàctica me-

rament contingent, de tal manera que és possible una interpretació de la frase com que el sintagma *propios del Estado* no era en realitat una subordinada explicativa, sinó especificava, la qual cosa habilitaria la transferència a la Mancomunitat de competències en matèria d'ensenyament.

Tanmateix, l'aprovació del Decret reial del 20 de març de 1925 de l'Estatut provincial,³³ pel qual es dissolia la Mancomunitat de Catalunya i es retornaven les seves competències a les diputacions provincials respectives (disposició transitòria cinquena), palesà com a il·lusòries la via mancomunada i, en general, les expectatives d'autonomia i descentralització politicoadministrativa en el marc de la dictadura primoriverista.

3. LA DECLARACIÓ CONSTITUCIONAL DEL CASTELLÀ COM A LLENGUA OFICIAL

La culminació del procés d'oficialització del castellà mitjançant normes de rang inferior havia d'arribar amb l'Avantprojecte de constitució de la monarquia espanyola, elaborat sota el directori civil i presentat l'any 1929,³⁴ on el constituent dedicava un article específic, el 8, a declarar oficial una llengua, per primer cop en la història: «el idioma oficial de la nación española es el castellano». Tanmateix, la crisi de la dictadura es precipità abans que aquest avantprojecte pogués ésser aprovat, per la qual cosa la declaració explícita de l'oficialitat del castellà encara hauria d'esperar al dictamen de la comissió encarregada d'elaborar el Projecte de Constitució de la República. I seria novament la reacció al catalanisme lingüístic que provocaria l'aplicació del terme *idioma oficial* al castellà. En efecte, l'Avantprojecte de constitució elaborat per la Comissió Jurídica Assessora no contenia cap disposició sobre el règim d'oficialitat lingüística ni cap disposició amb contingut lingüístic, en general.³⁵ Tanmateix, el Projecte de l'estatut de Catalunya aprovat el 14 de juliol de 1931³⁶ per la Diputació provisional de la Generalitat de Catalunya i avalat en referèndum, el 2 d'agost, pel 99 % dels electors masculins del Principat que hi participaren,³⁷ contenia la declaració que «la llengua

33. GM (1925), núm. 80 (21 març), p. 1446-1483.

34. «Constitución de la monarquía española» (s. d.), a *Anteproyecto de Constitución de la Monarquía Española y otras Leyes complementarias presentados a la Asamblea Nacional por la Sección 1.ª y leídos en la sesión celebrada el sábado 6 de julio de 1929*, Madrid, Nueva Imprenta Radio, p. 7-46.

35. *Anteproyecto de Constitución de la República española que eleva al Gobierno la Comisión Jurídica Asesora* (1931), Madrid, Sucesores de Rivadeneyra.

36. «Projecte de l'Estatut de Catalunya» (1931), *Butlletí de la Generalitat de Catalunya*, núm. 6 (17 juliol), p. 103-109.

37. En el plebiscit municipal, dels 1.063 ajuntaments catalans, tots acordaren de votar favorablement el Projecte abans del 26 de juliol, data en què expirava el termini per a pronunciar-se. Més concretament, 8.349 regidors hi votaren a favor, 402 s'abstingueren i quatre hi votaren en contra. Pel que fa al referèndum ciutadà, d'un cens de 792.574 homes, 592.205 votaren a favor del Projecte i 3.286, en contra. Vegeu «Estatuto de Cataluña, presentado a las Cortes por el Sr. Presidente del Consejo de Ministros» (1931), *Diario de Sesiones de las Cortes Constituyentes de la República Española* (DSCCRE) (1931), núm. 22 (18 agost), apèndix 1, p. 1-7. Les dades amb els resultats dels plebiscits, a la pàgina 7.

catalana serà l'oficial a Catalunya», a la vegada que reconeixia als «ciutadans de llengua materna catalana» el dret «d'usar-la en llurs relacions amb els organismes oficials de la República a Catalunya» (art. 5). En aquest context, la Comissió de Constitució inclogué en el seu dictamen,³⁸ presentat el 18 d'agost de 1931, la declaració d'oficialitat del castellà: «El castellano es el idioma oficial de la República, sin perjuicio de los derechos que las leyes del Estado reconocen a las diferentes provincias o regiones» (art. 4). En realitat, aquest text era gairebé una traducció adaptada del text de l'article 8 de la Llei constitucional federal (*Bundesverfassungsgesetz*) d'Àustria, de l'1 d'octubre de 1920: «Die deutsche Sprache ist, unbeschadet der sprachlichen Minderheiten bundesgesetzlich eingeräumten Rechte, die Staatsprache der Republik».³⁹ La gran diferència, és clar, era l'omissió al model federal de distribució territorial del poder (*bundesgesetzlich*) al text espanyol i, si es vol, la substitució de *llengua estatal* (*Staatsprache*) per *idioma oficial*. Tanmateix, la mateixa tardor de 1920 altres *deutschsprachige Länder* havien introduït a les seves constitucions el terme *llengua oficial* (*Amtssprache*), precisament en contextos de conflicte o, si més no, contacte lingüístic.⁴⁰ Precisament la doctrina espanyola també ha interpretat la declaració d'oficialitat del castellà al dictamen de la Comissió de Constitució com la via utilitzada pel constituent per a garantir l'oficialitat del castellà a Catalunya, atès el règim d'oficialitat lingüística previst al Projecte de l'estatut (González Ollé, 1978: 262-263). Amb alguna diferència de redactat, aquest article figuraria al text finalment aprovat.⁴¹

4. CONCLUSIONS

Com a conclusió, extraïem les dues idees centrals següents:

1. Durant el període resseguit no hi ha cap declaració *stricto sensu* de l'oficialitat del castellà, ans aquesta és presumida primer en declaracions verbals de representants governatius i, després, en normes de rang inferior.

2. La introducció del terme *llengua oficial* en textos jurídics fou una resposta reactiva a les reivindicacions en defensa de l'ús públic de la llengua catalana, la qual tenia

38. «Proyecto de Constitución», DSCCRE (1931), núm. 22 (18 agost), apèndix 4, p. 1-12.

39. «Gesetz vom 1. Oktober 1920, womit die Republik Österreich als Bundesstaat eingerichtet wird (Bundesverfassungsgesetz)», *Staatsgesetzblatt für die Republik Österreich* (1920), núm. 140 (5 octubre), p. 1791-1809.

40. Ens referim a la Constitució de la ciutat lliure de Danzig, del 17 de novembre de 1920, d'acord amb l'article 4 de la qual «[d]ie Amtssprache ist Deutsch». «Dem polnisch sprechenden Volksteil wird durch die Gesetzgebung und Verwaltung seine freie volkstümliche Entwicklung, besonders der Gebrauch seiner Muttersprache beim Unterricht, sowie bei der inneren Verwaltung und der Rechtspflege gewährleistet. Das Nähere wird durch Gesetz bestimmt» (*apud* Häberle, 1990: 112, nota 26). Igualment, l'article 73 de la Constitució de l'Estat lliure de Prússia, federat a Alemanya, del 30 de novembre de 1920, autoritzava que els parlaments provincials declarassin, «neben der deutschen Sprache», «eine andere Amtssprache in gemischtsprachigen Landesteilen». «Verfassung des Freistaats Preußen» (1920), *Preußische Gesetz-sammlung*, núm. 54, p. 543-558.

41. «Constitución de la República española» (1931), GM, núm. 344 (10 desembre), p. 1578-1588.

com a objectiu consolidar jurídicament l'hegemonia del castellà a les administracions i institucions de dret públic.

BIBLIOGRAFIA ESMENTADA

- ANGUERA, Pere (1997). *El català al segle XIX: De llengua del poble a llengua nacional*. Barcelona: Empúries.
- BALCELLS, Albert (2010). *El projecte d'autonomia de la Mancomunitat de Catalunya del 1919 i el seu context històric*. Barcelona: Parlament de Catalunya.
- CUCÓ, Alfons (1971). *El valencianisme polític 1874-1936*. Barcelona: Lavínia.
- FERRER I GIRONÈS, Francesc (1993). *La persecució política de la llengua catalana*. 6a ed. Barcelona: Edicions 62.
- GONZÁLEZ OLLÉ, Fernando (1978). «El establecimiento del castellano como lengua oficial». *Boletín de la Real Academia Española*, tom LVIII, quadern CCXIV (maig-agost).
- GRAU, Josep (2006). *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1924)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- HÄBERLE, Peter (1990). «Sprachen-Artikel und Sprachenprobleme in westlichen Verfassungsstaaten – eine vergleichende Textstufenanalyse». A: BREM, Ernst; DRUEY, Jean N.; KRAMER, Ernst A.; SCHWANDER, Ivo (ed.). *Festschrift zum 65. Geburtstag von Mario M. Pedrazzini*. Berna: Stämpfli Verlag.
- KINTANA, Jurgi; ARTETXE, Karmele (2013). «Real Academia Española-ren gutunaren polemika Euskal Herrian: euskara, ofizialtasuna eta hezkuntza 1916. urtean». *Uztaro: Giza eta Gizarte Zientzien Aldizkaria*, núm. 86 (juliol-setembre).
- PLA BOIX, Anna M. (2005). «L'ordenació de la qüestió lingüística a Catalunya de 1892 a 1936: el procés de reconeixement de l'estatut d'oficialitat del català». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 43 (juliol).
- ROIG ROSICH, Josep M. (1992). *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya: Un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.